

Projekts "IDCAP": Digitālo prasmju uzlabošana pieaugušajiem

Projekta numurs: 2018-1-PL01-KA204-051003

Datu, informācijas un digitālā satura pārlūkošana, meklēšana un filtrēšana

levads.....	3
1. Interneta pārlūkošana	4
2. Datu meklēšana un filtrēšana	5
3. Informācijas un digitālā satura apstrāde	8
Kopsavilkums	11
Bibliogrāfija:	13

Ievads

Šajā modulī ir ietvertas pamatzināšanas par to, kā izmantot internetu informācijas, datu un materiālu meklēšanai gan profesionālām, gan personīgām vajadzībām, darbam vai izklaidei. Tiek aplūkoti pamatjēdzieni un riski, kā arī nepieciešamība ievērot piesardzību, apstrādājot digitālo saturu. Pēc šīs apmācības daļas jutīsieties pārliecinātāk un spēsiet izmantot internetu savā labā kā ikdienas palīgīdzekli. Šajā materiālā vārdi *internets*, *tīmeklis*, *globālais tīmeklis* apzīmē vienu un to pašu. Tas pats attiecas uz vārdiem *interneta lapa*, *tīmekļa vietne* vai vienkārši *vietne*.

Tiek sniegta pamatinformācija par to, kā internetā meklēt informāciju, kas visbiežāk tiek apzīmēta kā interneta pārlūkošana vai vienkārši pārlūkošana.

Tālāk tiek sniegti paņēmieni specifiskas informācijas meklēšanai un veidi, kā precizēt un sašaurināt meklēšanas rezultātus.

Nobeigumā tiek sniegta pamatinformācija par to, kā patērēt internetā iegūto informāciju un kā vispārīgi apstrādāt digitālo saturu.

1. Interneta pārlūkošana

Jēdzienu interneta “pārlūkošana” mēdz raksturot kā ātru informācijas izskatīšanu bez noteikta nolūka vai mērķa, savukārt interneta izmantošana nozīmē globālā tīmekļa (www) izmantošanu tādā pašā mērķim. Internetu var pārlūkot dažādi, piemēram, izmantojot savu iecienītāko interneta pārlūku, kā *Firefox*, *Google Chrome*, *Opera* u.c., vai izmantojot sociālos medijus lai meklētu noteiktu informāciju, filmas, fotogrāfijas, emuārus, statusus, tvītus utt. Svarīgi atzīmēt, ka interneta pārlūkošana ir apzināta rīcība, meklējot informāciju jebkurā izvēlētajā nozarē vai dzīves jomā.

Pārlūkojot internetu un atverot dažādas interneta lapas, tīmekļa vietnes, fotogrāfijas, filmas u.c., neliela informācijas daļa tiek saglabāta jūsu ierīcē (datorā, klēpj datorā, planšētdatorā, viedtālrunī), – to dēvē par sīkdatni. Tā sniedz informāciju par jūsu pārlūkošanas paradumiem, interesēm, visbiežāk apmeklētajām vietnēm utt. Šī informācija ir noderīga gan jums, gan satura nodrošinātājiem, kas nereti to izmanto mērķtiecīgu reklāmu sniegšanai. Piemēram, ja jūs bieži apmeklējat noteiktu interneta veikalu, tā reklāmas visticamāk biežāk parādīsies jūsu meklējumu rezultātos un pat jūsu apmeklētajās tīmekļa vietnēs, kurām nav nekādas saistības ar konkrēto interneta veikalu. Tas pats notiek, kad lasāt ziņas, grāmatas, elektroniskos žurnālus u.c. Lai arī ir iespējams notīrīt vairumu sīkdatņu, dažas ir paslēptas un grūti atrodamas jūsu ierīcē. Tāpēc ir svarīgi neapmeklēt vietnes ar apšaubāmu reputāciju un, saprotams, tīmekļa vietnes, kas daudz ko piedāvā “par brīvu” – tās nopelna no jūsu apmeklējuma un rādot reklāmas, kuras jūs bieži vien esat spiests noskatīties vai izlasīt pirms parādās faktiskais lapas saturs. *Facebook*, *Twitter*, *Youtube*, *Instagram* un citas sociālās platformas “saglabā” informāciju par jūsu draugiem, skatītajiem video, attēliem vai foto, kas jums “patīk”, izlasītajiem rakstiem, un neuzkrītoši piedāvā jums reklāmas, pamatojoties uz jūsu digitālajiem paradumiem un lietošanas vēsturi.

Atsevišķos gadījumos tiek izmantots mākslīgais intelekts vai mašīnmācīšanās algoritmi, kas “apkopo” jūsu vēlmes un piedāvā jums reklāmas, kas vistuvāk atbilst jūsu interneta paradumiem. Jebkurā interešu jomā jāizmanto veselais saprāts un loģika, neticot visam redzētajam, lasītajam un internetā skatītajam, jo informācija var būt nepatiesa un atsevišķos gadījumos pat apzināti maldinoša, nepareiza vai kļūdaina. Pat atpazīstami satura sniedzēji atsevišķos gadījumos ir kļuvuši par nepatiesas informācijas, viltus ziņu vai vismaz ne simtprocentīgi patiesu materiālu un ziņojumu upuriem. Tāpēc, ja kaut kas izklausās pārāk labi, savādi vai vienkārši nāk no aizdomīga avota, apšaubiet to un pārbaudiet informācijas patiesumu pie atpazīstamiem, uzticamiem satura sniedzējiem, kā arī pārbaudiet to vairākos avotos. Sevišķi daudz nepatiesu un viltus ziņu tiek izplatīts sociālajos medijos, jo cilvēki ļoti bieži dalās ar informāciju, rakstiem, foto un video materiāliem, iepriekš nepārliedzinoties par informācijas patiesumu. Lai gan lieli uzņēmumi cenšas iegrožot šādu materiālu izplatību, tas ir ļoti grūti izdarāms, neupurējot cilvēku pamatbrīvību internetā vai galvenās sociālo platformu sniegtās iespējas.

2. Datu meklēšana un filtrēšana

Datu meklēšanu internetā veic, izmantojot specializētus meklētājus, kā *Google, Yahoo, Ask.com, Bing, DuckDuckGo, CC Search, Wiki.com* u.c., vai izmantojot sociālajās platformās iebūvētos meklēšanas rīkus. Sociālajās platformās visbiežāk var atrast tikai tajā pieejamo vai publicēto informāciju, savukārt meklētājprogrammas piedāvā informāciju, kas pieejama interneta vietnēs visā globālajā tīmeklī.

Lai gan visbiežāk izmantotais meklētājs ir *Google*, to izmantojot jāapzinās, ka tiek saglabāta jūsu meklēšanas informācija. Dažos interneta pārlūkos, kā *Chrome* un *Firefox*, iespējams atvērt “inkognito” cilni un veikt meklēšanu tajā.

Tad pārlūks nesaglabā informāciju par meklēšanas vēsturi, tomēr to ir iespējams saņemt no jūsu interneta pakalpojumu sniedzēja. Kā atbilde *Google* un sociālo platformu izmantotajai taktikai parādījās jauni meklētāji, kā *DuckDuckGo*, kas nekādā veidā nesaglabā jūsu personīgo informāciju un ir lielisks variants tiem, kuri vēlas aizsargāt savu personīgo informāciju. Atbildot uz autortiesību pārkāpumiem un tiesas prāvām, *CC Search* nodrošina meklēšanu saskaņā ar “Creative Commons” standartiem, kurus bieži var pilnīgi brīvi izmantot pat komerciāliem mērķiem. *Wiki.com* ir paredzēts tiem, kas dod priekšroku lietotāju radītam saturam, kā Vikipēdijā. Tā kā neviens meklētājs simtprocentīgi nenodrošina privātumu, jūs varat šifrēt meklēšanas informāciju, izmantojot *searchencrypt.com*, kas šifrē jūsu ievadīto meklēšanas informāciju, pasargājot jūsu privātumu.

Meklēšanu parasti veic, izmantojot “atslēgas vārdus”, kas apraksta meklēto. Piemēram, ja meklējat kūkas recepti, jums meklēšanas joslā vai interneta adreses joslā, kas ir vairumam interneta pārlūku, jāievada vārdi “kūka” un “recepte”. Varat arī precizēt, kuriem atslēgas vārdiem obligāti jābūt ietvertiem meklēšanas rezultātos, abpus atslēgas vārdam liekot defisi. Piemēram, ja meklēsiet šokolādes kūkas recepti, meklētājprogramma meklēs jebkuru no vārdiem, neatkarīgi no secības, kādā tie ievadīti. Ja abpus atslēgas vārdiem liksiet defises, meklētājs piedāvās vienīgi tos rezultātus, kur ir precīzi šāda frāze un vārdu secība. Dažreiz atslēgas vārdi var radīt apšaubāmus rezultātus. Piemēram, ja meklēsiet vārdu “eskorts”, saņemsiet rezultātus par eskortiem (algotām pavadoņiem jūsu atrašanās vietas tuvumā) vai automašīnu *Ford Escort*. Izmantojot defisi, piemēram, eskorts –automašīna, meklētājs ignorēs rezultātus, kuru aprakstā vai tekstā ir vārds “automašīna”. Vēl meklējumu rezultātus iespējams precizēt, izmantojot kolu, kas nozīmē, ka tiks piedāvāti rezultāti tikai no konkrētas vietnes. Piemēram, ja ierakstīsiet Ali :nba.com, saņemsiet meklēšanas rezultātus, kur minēts “Ali” tikai no NBA.com tīmekļa vietnes.

Ja pirms vārda ievadīsiet zvaigznīti, meklētājs pievienos jebkuru vārdu, kas atbildīs atslēgas vārdam, un aizvietos zvaigznīti ar automātiski izvēlētiem vārdiem. Tas ir īpaši parocīgi, ja meklējat dziesmas vārdus, bet atceraties vien daļu no tiem. Būs reizes, kad meklētājs nesniegs jums gaidītos rezultātus. Šādos gadījumos mēģiniet pievienot citus vārdus un vārdus, kas, visticamāk, varētu būt izmantoti interneta vietnēs. Piemēram, ja meklējot frāzi “darba intervija” nesaņemat vēlamos rezultātus, mēģiniet pievienot frāzi “kā sagatavoties darba intervijai”, un abpus frāzei lietojiet defisi. Veicot meklēšanu ir svarīgi izmantot pareizos atslēgas vārdus. Piemēram, tā vietā, lai meklētu “mana kāja sāp”, ievadiet medicīnisko terminu “krampis kājā”, ko izmanto slimības aprakstos. Tas pats attiecas uz vārda “galvassāpes” izmantošanu frāzes “man sāp galva” vietā. Citi veidi, kā veikt meklēšanu ietver balss komandas (labi rezultāti angļu valodā, citās valodās tie var nebūt tik labi) vai konkrēta attēla meklēšanu. Lai meklētu attēlu, noklikšķiniet uz cilnes “Attēli”, kas atrodas zem *Google* meklēšanas joslas. Meklēšanas laukā parādīsies kameras ikona, kuru varat izmantot, lai ievadītu konkrēta attēla URL hipersaiti vai augšupielādētu paša uzņemtu attēlu. Šobrīd *Google* meklētājā var veikt meklēšanu šādās sadaļās: Viss, Attēli, Video, Ziņas, Kartes, Grāmatas, Lidojumi, Finances. Varat arī doties uz meklēšanas iestatījumiem un papildus precizēt, kā veikt meklēšanu – pēc reģiona, valsts, valodas, rezultātu skaita lapā vai izmantojot drošības filtru – tas atsiņās nepiemērotus vai pieaugušajiem paredzētus un vardarbīgus meklēšanas rezultātus. Citi meklētāji piedāvā līdzīgas iespējas un parasti grupē meklēšanas rezultātus pēc kategorijas – kultūra, atpūta, ceļojumi, izklaide, ziņas u.c.

Vēl viens veids, kā precizēt, kuru meklētāju vēlaties izmantot, ir sava pārlūka iestatījumu izmantošana. Atveriet pārlūka iestatījumus un atrodiet sadaļu, kur var precizēt, kuru meklētāju vēlaties izmantot automātiski. Tas ir noderīgi, veicot meklēšanu tieši no pārlūka interneta adreses joslas. Vienmēr varat doties uz konkrētu meklētājprogrammu, ierakstot tās interneta adresi pārlūka

adreses joslā (piemēram, *bing.com*) un veikt tālāku meklēšanu no meklēšanas joslas, kura parādīsies, atverot vietni.

Sociālajās platformās, kā *Facebook*, *Youtube*, *Instagram* vai *Twitter* lietotnes augšpusē atrodas īpaši tam paredzēts meklēšanas lauks, kas apzīmēts ar lupas ikonu. Kad esat ievadījis meklēto vārdu, varat tālāk precizēt, vai meklējat personas, fotoattēlus, ierakstus, video, pasākumus, grupas, vietas, hipersaites vai, atsevišķos gadījumos, tēmturus.

3. Informācijas un digitālā satura apstrāde

Plašākā izpratnē digitālais saturs ir jebkurš saturs, ko nodrošina, glabā un izplata digitālā formātā. Tas ietver video, attēlus, tekstu, laika ziņas, kartes, datnes, dažāda tipa informācijas nesējus, programmatūru u.c. Digitālā satura apjoms strauji pieaug, jo aizvien vairāk cilvēku piekļūst internetam gan izmantojot fiksēto pieslēgumu, gan viedtālrunī esošo mobilo internetu. Izmantojot viedtālruni, varam ātri uzņemt fotoattēlu, īsu video (vai video klipu) un dalīties ar to dažādās digitālajās platformās, plašsaziņas līdzekļos vai vietnēs, bez grūtībām, ko radītu tā priekšapstrāde digitālā formātā. Pieaugot digitālā satura apjomam, palielinājies arī datu daudzums, kas var būt nepatīkami vai kas ir apzināti sagrozīti. Tāpēc digitālā satura lietotājiem būtu ieteicams iegūt pamatzpratni par digitālās informācijas apstrādi (tās uzņemšanas kontekstā), kā arī zināšanas par to, kā veidot, apstrādāt un publicēt digitālo saturu internetā.

Vispārīgs praktisks paņēmieni ir vērtēt no nezināmiem avotiem nākošu informāciju, pieņemot, ka digitālais saturs varētu būt aizdomīgs vai ka tas varētu būt sagrozīts. Jāapzinās, ka tā vai citādi automātiski ir manipulēts ar jebkuru internetā esošu digitālo saturu, kas ir paša interneta būtībā – tas

nozīmē, ka viss, ko redzat savas ierīces ekrānā ir vien pielāgota, citā datorā esoša satura kopija. Satura manipulācija ne vienmēr ir slikta – tā noder joku veidošanā, mākslā, informācijas nodošanā u.c., bet plašākai sabiedrībai jābūt acīmredzāmam, ka ir veikta manipulācija. Šobrīd pastāv bažas, ka tā saucamais “deepfake” jeb viltus saturs var ietekmēt cilvēku lēmumus un uzskatus, un atsevišķos gadījumos viltus saturs ir tik pārliecinošs, ka oficiālas valsts iestādes ir uzsākušas izmeklēšanu. “Deepfake” saturā foto vai video esošu personu aizstāj ar citu personu. Ir slavens “deepfake” videoklips (nepieredzējušam skatītājam tas šķiet ārkārtīgi pārliecinošs), kurā runā prezidents Baraks Obama, bet cilvēks, kurš runā, ir nevis prezidents, bet gan aktieris, un video ir apstrādāts tik prasmīgi, ka šķiet, runā pats prezidents. Tāpēc esiet uzmanīgs un uzreiz neticiet visam, ko redzat, lasāt vai dzirdat internetā, pat ja informāciju pasniedz plaši pazīstama persona. Vispirms pārbaudiet avotu. Visvienkāršākais būtu pārbaudīt, vai interneta adreses joslā norādītais avots ir atpazīstams plašsaziņas līdzeklis vai avots, par kuru nekad iepriekš neesat dzirdējis. Vēl, internetā uzziniet, vai pastāv citi avoti, kas apstiprina vai noliedz informāciju. Atcerieties, ka dažkārt viltus satura avots tiek slēpts tik prasmīgi, ka tas ir grūti pamanāms un informācija šķiet pārliecinoša. Piemēram, domēns **canon.com** pieder slavenajam japāņu attēlveidošanas un optikas izstrādājumu uzņēmumam, bet ja interneta adreses joslā tas norādīts kā caNNon.com, tam nav nekādas saistības ar minēto uzņēmumu.

Patērējot tādu informāciju kā ziņas, laika prognoze u.c., jāizmanto uzticami uzziņas avoti. Ziņu plūsmas optimizācijai ir pieejami dažādi rīki, piemēram, automatizēti ziņu lasītāji, kas ļauj precizēt, no kuriem avotiem vēlaties saņemt informāciju. Tas pats attiecas uz gandrīz jebkuru citu internetā atrodamo digitālo saturu. Varat pierakstīties ziņu kanālos, lai saņemtu jaunākās ziņas, video, rakstus u.c. Vairums sociālo tīklu piedāvā iespēju pievienoties grupām, kur cilvēki ar līdzīgām interesēm var dalīties un saņemt jaunumus tiklīdz kāds grupas loceklis kaut ko ir kopīgojis ar pārējiem. Grupas ir ļoti dažādas – no

mākslas līdz ēdiena gatavošanai, no joku lapām (grupām) līdz prasmju apguvei dažādās jomās. Pierakstoties vai, citos gadījumos, nospiežot “patīk” kādai grupai, jūs sāksiet saņemt paziņojumus, tiklīdz tiks publicēts vai kopīgots kaut kas jauns. Dažos sociālajos tīklos jums jānospiež “sekot” noteiktai personai, grupai vai lapai, un tad automātiski tiek piemērots tas pats mehānisms.

Ar mūsdienās pieejamo tehnoloģiju, īpaši viedtālrunu, palīdzību, digitālo saturu – foto, ziņas, video, gleznas, videoklipus u.c. radīt ir viegli. Daudziem no tiem ir jau iepriekš instalēti rīki, ko iespējams izmantot, lai radītu un kopīgotu saturu sociālo tīklu vietnēs un pakalpojumos. Lai gan video apstrāde nav tik vienkārša, ir pieejami neskaitāmi tiešsaistes un bezmaksas rīki, ko iespējams izmantot, lai apstrādātu video un veidotu ziņas, videoklipus un pat īsas dokumentālās filmas par sev svarīgām tēmām. Tomēr jāatceras, ka jebkas, ko kopīgojat/publicējat internetā, tur paliks gandrīz uz visiem laikiem pat tad, ja to izdzēsīsiet. Tāpēc esiet uzmanīgs un nekopīgojiet/nepublicējiet to, kas jums vai citiem cilvēkiem varētu būt pazemojošs. Izvairieties veidot pārāk garas sarakstes par atsevišķām tēmām, sevišķi, ja redzat “cilvēkus” tur publicējam nepiemērotus, vulgārus vai pazemojošus komentārus. Apzinieties, ka dažkārt šie “cilvēki” patiesībā ir programmatūra, kas radīta ar mērķi sadusmot citus lietotājus un izraisīt vairāk komentāru. Arvien biežāk sastopama ne tikai iebiedēšana un uzmākšanās internetā, bet arī liekas diskusijas provocēšana (“troļļošana”). Troļļošana internetā nozīmē, ka reāli cilvēki, kuriem dažkārt tas pat ir algots darbs, publicē negatīvus komentārus (sevišķi saistībā ar politiskiem paziņojumiem), lai apstrīdētu parasto skatītāju viedokli vai censtos to mainīt kaut kam par labu. To var arī izmantot, lai diskreditētu konkrētu personu vai oficiālu kontu.

Atcerieties, ka visam ko redzat internetā, ir autortiesības, tāpēc nepublicējiet citiem piederošus materiālus kā savējos. Dažkārt sociālajos tīklos var dalīties ar ierakstu (piemēram, avīzes rakstu, bet būs skaidri norādīts, kas ir patiesais

raksta autors. Rūpīgi izlasiet katras vietnes un sociālā tīkla noteikumus un nosacījumus, lai uzzinātu, kas ir un kas nav atļauts. Piemēram, vairumā sociālo tīklu nav atļauts publicēt saturu, kurā redzama atkailināšanās vai tiek lietoti vulgāri atslēgas vārdi, kas iespējams tiks automātiski dzēsti. Vienmēr publicējiet savus oriģinālos fotoattēlus, materiālus, ziņas, statusus, viedokli un video. Kopīgojot kaut ko ir svarīgi apdomāt, ar ko jūs dalāties – plašu sabiedrības loku vai tikai ar draugiem un ģimeni. Nedalieties ar materiāliem, kas skar jūsu ģimenes dzīvi, ja vien nevēlaties, lai tie būtu redzami visiem apkārtējiem. Vienmēr varat norādīt un ierobežot, kam būs redzamas jūsu publicētās ziņas un dažreiz pat, cik ilgi vēlaties, lai tās būtu redzamas.

Jūsu foto un video materiālu apstrādei ir pieejami neskaitāmi rīki, un sociālie tīkli bieži vien piedāvā arī pareizrakstības pārbaudi angļu valodā rakstītam tekstam. Digitālajiem fotoattēliem (un video) var pievienot dažādus filtrus, mainīt krāsu piesātinājumu, kontrastu u.c. Varat izmantot jūsu ierīcē piedāvātos vai instalēt sev tīkamākos. Atcerieties, ka vairumam tiešsaistes bezmaksas apstrādes rīku ir ierobežojumi, un jums ir jāveic maksājums, lai gūtu piekļuvi visām funkcijām. Izmantojot šīs programmas, bieži vien jūsu foto vai video tiks pievienots uzraksts, ka materiāls veidots, izmantojot šo programmatūru, un tas ne vienmēr ir patīkami. Eksperimentējiet un pārbaudiet dažādus rīkus, līdz atrodat to, kas atbilst jūsu vajadzībām.

Kopsavilkums

Mūsdienās dzīve bez interneta ir gandrīz neiedomājama. To var izmantot darbam, izklaidei vai vienkārši informācijas meklēšanai. Arvien vairāk darbību tiek veiktas internetā – sākot no ziņām līdz banku pakalpojumiem, no rēķinu nomaksas līdz teātra biļešu rezervācijai (vai iegādei).

No otras puses, internetā pieejamais plašais informācijas apjoms ne vienmēr ir uzticams. Dažreiz tas pat ir maldinošs. Tāpēc jāievēro piesardzība, pārlūkojot un patērējot saņemto informāciju. Pastāv īpaši paņēmieni, kā sašaurināt meklēšanas rezultātus un atrast meklēto, un šie paņēmieni ir ietverti šajā pamācībā.

Ir pieejami neskaitāmi bezmaksas rīki, lai atvieglotu digitālā satura un informācijas apstrādi. Tomēr pieeja šiem rīkiem ne vienmēr ir pilnīgi bez maksas, un tie lietotājiem var radīt dažādas nevēlamas sekas. Vienmēr ieteicams pārbaudīt un atrast uzticamas vietnes, informācijas avotus, kā arī izmantoto rīku un lietotņu avotu.

Bibliogrāfija:

- <https://norecopa.no/files/teaching/Internet/basics.html>
- https://books.google.bg/books?id=QN7yCQAAQBAJ&pg=PA197&lpg=PA197&dq=3.%09Searching+and+filtering+data+from+internet&source=bl&ots=sqGSaBo9wS&sig=ACfU3U37zXMX8xDgA3ceObMLQXyr0P-Upw&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwj_vZHNjPfoAhWEyKYKHZguDK0Q6AEwC3oECA0QKA
- https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_content